

BİR BÜROKRAT VE MİLLETVEKİLİNİN PORTRESİ: AHMED FAİK HURŞİD GÜNDAY

Süleyman BEYOĞLU*

Nüfûs tezkiresine göre hicrî ve malî 1299 (1884)¹ yılında, Rize sancağının, Pazar kazasına bağlı Hemşin Bucağı'nın Molla Veysi köyünde (Ülkü Köyü) doğmuştur. Ailesi Kürdoğlu lakabıyla tanınmış olup annesi Emine Hanım, babası Mehmed Hurşid Efendidir. Babası otuz beş sene kadar çeşitli kadılıklarda ve bu arada Kiğı kadı naipliğinde bulunmuştur.

Faik Bey, ilk tahsiline Hemşin'de başladı. Müteakiben Atina (Pazar) kazası Rüştîye Mektebinde iki seneye yakın muallim Mahmut Efendi ile Kazazade Hasan Efendi'den Arapça sarf ve nahiv öğrendi. 1897 tarihinde Osmanlı-Yunan harbinin şiddetle devam ettiği günlerde amcası Recep Efendi ile birlikte İstanbul'a gelerek Fatih'te Malta Çarşısında talebe yurdu mahiyetindeki Şekerci Hân'ında bir oda kiralayarak 10 sene devam eden tahsili boyunca burada ikâmet etti. Bu yıllarda Şükrü Saraçoğlu ve Hilmi Uran'la da arkadaş oldu. 7 Ağustos 1899'da Fatih Rüştîyesi'ne iki sene devam etti. Daha sonra 31 Ekim 1903'te kayıt olduğu Vefa İdadisi'nde, dört sene okudu. Mülkiye-i Şâhâne'de üç sene, Darü'l-Muallimîn riyaziye şubesinde bir buçuk sene kadar okuyarak hepsinden âliyyü'l-âlâ derecelerle mezun oldu. 1908'de mülkiyeyi bitirdiği günlerde memlekette II. Meşrutiyet ilân edilmişti². Ahmet Faik Bey, birçok kimse gibi yeni rejimi sevinçle karşılamıştı. 24 Ağustos 1908'de ilk görevi olan Trabzon vilâyeti ma'yyet memurluğuna 500 kuruş maaşla tayin edildi³. Bu hizmette iken iki defa Ordu kaymakamlığı vekâleti ile aynı şehrin aşar ihale memurluğunu ifâ etti⁴. Trabzon ma'yyet memurluğundan sonra Vefa İdadisi'nde okurken coğrafya hocası olan Zühdü Bey'in yardımıyla yeni teşkil

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi *Sicill-i Umûmî Defteri*, Nr.165, s.323.

² A.F.H. Günday, *Hayat ve Hatıralarım I, İstanbul 1960. s.7; Sicill-i Umûmî Defteri, Nr.165, s.323.*

³ Günday, *Hayat ve Hatıralarım I*, s.23-41; Sicil gös. yer, Ali Çankaya, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı), II*, (Ankara 1954), s.622; III (Ankara 1969), s. 1191.

⁴ Ordu Kaymakam vekilliği hakkında fazla bilgi için bk. Sıtkı Çebi, *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*, Haz. Meral Aktaş, İstanbul 2000, s. 189-192.

edilen Adana maârif müfettişliğinde görev aldı (31 Temmuz 1910). Ancak 1911 Haziran'ında vilâyet maarif müfettişlikleri lağvedilmiş olduğundan, vazifesinden ayrılmak mecburiyetinde kalıp⁵ İstanbul'a gelerek Dâhiliye Nezâreti'nden yeni bir görev istedi. Bu sırada Bağdat valiliğine tayin edilen Cemal Bey'in de yardımıyla 29 Eylül 1911 tarihinde Kiğı kaymakamlığına tayin edilmesine rağmen, oraya gitmeden Bağdat'ın Horasan kaymakamlığına nakledildi (Nisan 1912)⁶. Bu vazifesinin yanı sıra 27 Mart 1914'te Divaniye mutasarrıf vekilliğini de deruhte ederek, 26 Temmuz 1914'de bu vekâletten ayrıldı⁷. Bağdat'a geldiğinde 5 Ağustos 1914'de Amâre mutasarrıflığı vekâletine getirildi. Bir süre Basra Vali vekilliği yaptıktan sonra 1917 senesinde Câvid Paşa'nın emri ile tekrar uhdesinde bulunan Horasan kaymakamlığına dönüp iki sene orada kaldı⁸.

Bu yıllarda Birinci Dünya Savaşının gidişi Osmanlı Devleti aleyhine dönmüştü. İngilizlerin Irak'da ileri harekâtı üzerine işgale uğranması muhtemel olan Bağdat tahliye edilmeye başlanmıştı. Bu sırada Bağdat vali vekilliğine getirilen Ahmed Faik Bey⁹, tahliye işlemlerini başarıyla yerine getirmiştir. Bir müddet Kerkük ve Divaniye(13 Şubat 1917) mutasarrıflığında, Musul mutasarrıf vekilliğinde bulunmuştur. Kerkük Mutasarrıf Vekilliği sırasında kâimeleri yani kağıt paraları kabul etmeyen bir fırıncı Faik Bey'in emriyle kulaklarından duvara çivilenmiş ve ibret-i alem olmak üzere halka teşhir edilmişti. Bu olaylardan dolayı Musul Valisi Haydar Bey ve Faik Bey hakkında mülkiye müfettişleri tarafından soruşturma başlatıldı (5 Nisan 1917)¹⁰. Musul'dan sıhhatinin bozulduğu bahanesi ile ayrılarak iznini geçirmek üzere İstanbul'a gelmiştir¹¹. İzni sonunda Sadrazam Talat Paşa ile görüşerek onun tarafından Malatya'da emniyet ve asayişini temin etmek ve özellikle şehrin huzurunu bozan Bozok çetesini tedip vazifesiyle 15 Kasım 1917 tarihinde Malatya mutasarrıflığına getirilmiştir¹². 12 Nisan 1919'da Damat Ferid Paşa hükümetince azl edilmiştir. Malatya'dan ayrılan Faik Bey, Eskişehir'e gelerek üç ay kadar anne ve babasının yanında kalmış, sonra İstanbul'a giderek Dâhiliye Nezâreti'ne, siciline ait evrakı teslim edip nezâretten çıktığında tutuklanarak Sultanahmet'teki Adliye binasında hapis olunmuştur¹³.

⁵ Günday, *Hayat ve Hatıralarım I*, s.41

⁶ Aynı eser, s.41-43.

⁷ Aynı eser, I, s.52-85.

⁸ Aynı eser, I, s.85-98.

⁹ Aynı eser, I, s.157-168.

¹⁰ DH-İUM, Nr: E 33/12; Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu*, İstanbul 2003, s.338-339.

¹¹ Günday, *Hayat ve Hatıralarım I*, s.169-176.

¹² Günday, *Hayat ve Hatıralarım I*, s.184-192.

¹³ A.F.Günday, *Lazistan Mutasarrıflığındaki Hatıralarım*(I.Deft. İ.Ü.Tarih Seminer Kitaplığı, Nr.K.305, s.1-2.

1. Dünya Harbi sonunda, iktidara gelen Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın, mağlubiyetin sorumlusu olduğu iddiası ile İttihad ve Terakki Cemiyeti mensuplarına tevcih ettiği te'dibât sırasında, İttihatçı olması dolayısı ile Faik Bey de, Dîvân-ı Harb-i Örfî'de muhakeme edilmiş, Bağdat vali vekilliği sırasında, istimlâk kanununa aykırı yollar açtırmakla suçlanmıştı. Ancak bu sun'i suçlamadan, yargılama sonucunda beraat etmiş¹⁴, bir süre hiçbir vazife talebinde bulunmamıştır. Faik Bey, bir gün tesadüfen rastladığı Beyoğlu İskân Müdürü Hamdi Bey'den Dâhiliye Nâzırı Şerif Paşa'nın kendisini aradığını öğrenip nezârete giderek Damat Şerif Paşa'nın iltifatına mahzar oldu. Bu görüşme neticesi Eylül 1919'da Lazistan Mutasarrıflığına tayin edildi¹⁵. Faik Bey, 13 Şubat 1920'de Rize'de görevine başladı. Rize, Rus işgalinden yeni kurtulmuş olduğundan harap bir vaziyetteydi. Buna ilâveten şehir havalisinde oturanların kan gütme âdeti yüzünden şehirde emniyet ve asayişsizlik hüküm sürmekteydi. Hükümet memurları vazifelerini yapamıyorlardı. Bu sebeplerle Faik Bey önce memurları disiplin altına almış, emniyet ve asayiş büyük ölçüde bozan kan davası sanıklarını takip ederek, 600 kadar cinayet failini yakalatmıştı. Ancak şehirde bunları hapsedecek yeterlilikte hapisane olmadığı gibi, bu genç mahkûmların meskenetle hapisanede yatmalarına da Faik Bey'in gönlü razı olmadı. Bu cinayet faillerini, Millî Mücadele'ye bir mücahit taburu olarak göndermek için Ankara hükümetinin iznini aldı. Altı yüz mahkumdan bir tabur oluşturarak Ankara'ya gönderdi¹⁶. 17 Şubat 1920'de Trabzon valiliğine atanan Deli Hamid Bey, hatıralarında Faik Bey'in faaliyetlerini şöyle anlatmaktadır¹⁷: *"Rize adeta kuzey Arnavutluk gibiydi. İki aile arasında geçen bir öldürme olayı her iki ocağın sönmesine kadar devam ederdi. Buna öteden beri geçimlerini Rusya'da temin ederken son vaziyetten dolayı aç kalan birçok kimsenin sarkıntılıkları da eklenmişti. Fakat, iktidar ve faaliyeti tecrübe edilmiş ve Hemşinli olmak dolayısıyla mahalli ahvali bilen mutasarrıf Faik Bey gayretiyle sükûnetin sağlanması beklenebilirdi. Maçka'da hüküm süren Yetimoğlu Çetesi ciddi takibat sayesinde yakalandı. Sürmene'nin küçük bir modeli olan merkeze bağlı Yomra'da da son zamanlarda vuku bulan bir öldürme dolayısıyla yapılan şiddetli takibat ve tutuklananlardan birinde Trabzon ileri gelenlerinden bazılarının elde edilen mektuplar, sükûnetin iadesine hizmet etmiştir. Diğer kazalarda vaziyet Maçka'ya göre iyi sayılabilirdi".* Ayrıca şehirdeki öğretmen, asker ve güvenlik görevlilerinin maaşlarının zamanında ödenmesini temin etti. Bu kabil tedbirlerle Rize'de huzur ve asayiş sağladı. Faik Bey'in Ankara hükümeti ile ne zaman temasa geçtiği kesin olarak bilinmemekle beraber daha

¹⁴ Günday, *Lazistan ...*, s.2-7.

¹⁵ Günday, *Lazistan...*, s.7-9.

¹⁶ Günday, *Lazistan...*, s.13-23.

¹⁷ Makbule Sarıkaya, *Millî Mücadele Döneminde Rize*, Ankara 2004, s.151.

Rize'ye tayin edilmeden önce Dâhiliye Nâzırı Şerif Paşa'nın Trabzon Valisi Deli Hamid Bey'le birlikte onu da Millî Mücadele'ye katılmaya teşvik etmesinden¹⁸ hareketle Rize tayininden sonra Ankara hükümeti ile temasa geçtiği tahmin edilebilir. Nitekim 23 Mart 1921 tarihinde Rize Sancağı Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Merkez Heyeti'ni oluşturan şahısların isim ve unvanlarını Büyük Millet Meclisi'ne şöyle bildirdi¹⁹.

Başkan: Mataracızade Mehmet Şükrü

Başkan vekili, üye ve katip: Lazzade Mustafa Zühtü

Üye: Ali Reiszade Şeyh İlyas

Üye: Mataracızade Hakkı

Üye: Ak Mehmetzade Mehmetzade Mehmet Cevdet

Üye: Mataracızade Salih

Üye: Durmuşzade İsmail

Üye: Tuzcuzade Halid

Üye: Moravizade Mustafa

Üye: Rakıcızade Mustafa

24 Nisan 1921'de Rize mutasarrıflığından ayrılarak, Şubat 1921'de 8 ay kadar görev yapacağı Ordu mutasarrıflığına atandı. Ahmet Faik Bey'in mutasarrıflığı zamanında, Ordu sancağındaki eşkıyalarla ve Pontus çeteleriyle çok ciddi mücadeleler edildi. Bizzat Faik Bey, müfrezelerle birlikte çetelerin takibine çıkıyordu. Mutasarrıfın asayişsizliğe müsamahası yoktu. Bu sebeple çeteler ya birer birer teslim oluyor ya da sancak hudutları dışına kaçıyorlardı. Faik Bey, Ordu sancağında asayiş sağlamayı kısa sürede başardı. Bu başarısı sonunda Ordu şehrinde bir çok asker kaçığını ele geçirerek Milli Mücadele'ye katılmak üzere Batı cephesine sevk etti. Arkasından da Pontus çeteleri temizlenerek şehirde huzur ve güven sağlandı. Mutasarrıf Faik Bey, bu hizmetlerinin mükafatı olarak Sivas valiliği sırasında Ordu sancağından ikinci devre mebusluğa seçilecektir²⁰. Merkez Ordusu Kumandanlığı'nın 1921 yılında Karadeniz sahilindeki Rumların iç bölgelere göç ettirilmeleri kararı alması üzerine, Faik Bey, Ordu Mutasarrıfı olarak Rum çocuk ve kadınların sevklerinin gerekli olmadığını belirtmişti. Faik Bey'in bu talebi ordu kumandanı Nurettin Paşa tarafından Rum dostu olarak suçlanmasına yol açtı. Konunun Büyük Millet

¹⁸ Günday, *Sivas Mutasarrıflığındaki Hatıralarım* (Defter II), İ.Ü. Tarih S. Kitaplığı Nr. K 305, s.9.

¹⁹ M. Sankaya, *a.g.e.*, s.175.

²⁰ S. Çebi, *a.g.e.*, s.200.

Meclisi'ne getirilmesi üzerine Dahiliye Vekili Fethi Bey (Okyar) meclisin gizli oturumunda Faik Bey lehine şu konuşmayı yapmak zorunda kaldı: "...Ordu Mutasarrıfı iken el-yevm Samsun Mutasarrıfı tayin edilen bir adam, Faik Bey hakkında Rum muhibbi olarak vaki olan isnadatına.. Bu mutasarrıf burada mevcut olmadığı için onun müdafaa ve bu babdaki hakikatleri söylemekte hakkındır, vazifemdir. Ona lazım olan cevabı da dinlemeniz lazımdır, rica ederim. Faik Bey, bugün mevcut olan memurin-i idarenizin en namuslusu ve muktediridir; müstakim olanlarından birisidir. Kendisi Ordu'dayken bizzat tehciri kendisi yapmıştır. Kadın ve çocuklar meselesine itiraz etmiştir: - Kanaatime muhaliftir, eğer ısrar edecek olursanız ben size istifamı veririm - demiştir. Yoksa Rum tehcirine muhalif imiş ve Rum muhibbi imiş; bunların hiçbirisinin asıl ve esası yoktur. Bu zatın oraya tayin olunduğundan beri, oradaki hüsn-i iradesinden ve Rum eşkıyasına karşı gösterdiği şiddet-i tenkilattan, bu vekalet namına kendisine müteşekkirim ve bugün orada istiman eden Rumları, kendi teklifi üzerine bizzat sevk etmektedir. Bu adam Rum muhibbi olsa idi, Rum taraftarı olsa idi, bugün bu tedabiri ittihaz etmezdi. Bu zat hakkında da Nurettin Paşa'nın ifadatı mübalağalıdır." Görüldüğü gibi Faik Bey'in Rumların sevk ve iskanı sırasında gösterdiği duyarlılık dürüst bir idarecinin sergileyebileceği bir davranıştan öte değildir. Dahiliye Vekili Fethi Bey'in yaptığı konuşma da bunu doğrulamaktadır²¹.

Faik Bey, Kasım 1921'de Canik (Samsun) sancağı mutasarrıflığına getirildi²². 15 Nisan 1923'de Samsun mutasarrıflığından terfien Sivas mutasarrıflığına tayin edilip 8 Mayıs 1923 tarihinde vazifesine başlayarak 3 ay kadar bu vazifede kaldı²³. 15 Ağustos 1923 tarihinde Ordu sancağından Mustafa Kemâl Paşa'nın aday göstermesi sayesinde TBMM'nin ikinci döneminde 339 oy alarak Halk Fırkası mebusu seçildi. 8 Eylül'de mazbatasını aldı ve iki gün sonra meclise katıldı. Mübadele, İmar ve İskan, Kanun-ı Esasi, Hariciye, Posta ve Telgraf, Dahiliye, Nafia, Memurin ve Tütün ve Sigara Kağıdı İnhisarı Layihası Tetkik Komisyonlarında bulundu. Ünye-Niksar yolu hakkında kanun teklifi, bir önergesi ve genel kurulda bir konuşması vardır²⁴. Ayrıca İsmet Paşa'nın tavsiye etmesi neticesinde Musul meselesini görüşmek üzere Haliç konferansında (29 Mayıs 1924-18 Haziran 1924) Fethi Okyar başkanlığındaki Türk murahhas heyetinde vazife aldı²⁵.

²¹ S. Çebi, a.g.e., s.278.

²² A. Çankaya, a.g.e., II, 622, III, s.1191.

²³ A.F. Günday, a.g.y., s.1-26.

²⁴ Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM 2. Dönem (1923-1927)*, III, Ankara (by), s.647; A.F. Günday, a.g.y., s.50-52.

²⁵ A.F. Günday, a.g.y., s.50-52; "Haliç Konferansı". *Aydın Tarihi*, III, Ankara 1340, s.171-181; Mim Kemâl Öke, *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, İstanbul 1987, s.130.

27 Ekim 1924 tarihindeki hükümetin güven oylamasında Ordu Mebusu Faik Bey de olumsuz oy kullanan 19 kişiden biridir. Faik Bey, güvensizlik oyu veren 9 arkadaşıyla birlikte 9 Kasım 1924'te Halk Fırkası'ndan istifa etmiştir²⁶. Bir müddet sonra 17 Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer alarak, çalışmalarını bu parti içinde devam ettirdi. Ancak 3 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılınca bağımsız olarak milletvekilliğine devam etmek mecburiyetinde kaldı²⁷.

17 Haziran 1926'da Mustafa Kemâl Paşa'ya yapılmak istenen İzmir Suikasti'nin sanığı olarak, diğer Terakki-perver Fırka mensupları gibi tutuklandı. İzmir İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmaya başlandı²⁸. Suikast tertipçilerinin önde gelenlerinden Ziya Hurşid'in ağabeyi olmakla dikkati çeken Faik Bey, suikast tertibini bildiği halde, hükümete ihbar etmemekle suçlanmış; ancak yargılama sonucunda suçsuz olduğu anlaşılacak beraat etmiştir²⁹. Suçlanmasının aksine Ali Fuat Cebesoy ve Rauf Orbay hatıralarında Faik Bey'in suikast tertibini çok önceden hükümete ihbar etmiş olabileceğini, mahkeme reisinin ifadesine dayanarak iddia etmişlerdir³⁰.

1927 Ekim'inde mebusluk müddeti sona eren Faik Bey, memuriyet kanunu hükümlerine istinaden açıktan üç yıl kadar maaşını almaya devam etti. Temmuz 1929'dan 1930 yılına kadar serbest çalıştı. Aynı yılın Aralık ayında Etibank idare meclisi azalığına seçildi³¹. Bu arada Bahariye Caddesi'nde oturan Faik Bey, Kâzım Karabekir, Halit Bey, Cafer Tayyar Paşa ile münasebetlerini devam ettirmiş, hatta Karabekir Paşa ile yakın dostluk kurmuş, onun İstiklâl Harbimizin Esasları adlı eserini yazarken devamlı temas ettiği kimselerden biri

²⁶ Ahmet Yeşil, *Türkiye Cumhuriyetinde ilk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Ankara 2002, s.180.

²⁷ A.F. Günday, *Sivas...*, s.52-100; Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam, I*, İstanbul 1976, s.297.

²⁸ A.F. Günday, *Sivas...*, s.79-98; Kılıç Ali, *İstiklâl Mahkemesi Hatıraları*, İstanbul 1955, s.51-72; İzmir Suikastı ve Faik Bey'in rolü hakkında bk. A.F. Günday, "İzmir Suikastının İçyüzü", *Dünya Gazetesi*, 3 Eylül 1956-6 Mart 1957; F. Kandemir, *İzmir Suikastının İçyüzü*, İstanbul 1955, s.46-50; M.S.Esen, "Atatürk'ü Öldürmek İstemişlerdi", *Milliyet Gazetesi*, 23 Şubat-19 Mart 1957; A.N. Erman, *İzmir Suikastı ve İstiklâl Mahkemeleri*, İstanbul 1971; E. Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, II, Ankara 1982, s.329-368; Eric Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, İstanbul 1987, s.251-301; H.R. Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar, I*, İstanbul 1973, s.351-377; *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Derleyen Hulûsi Turgut, İstanbul 2005, s.437 vd.

²⁹ A.F. Günday, *Sivas...*, s.79-98; Kılıç Ali, *İstiklâl Mahkemesi Hatıraları*, s.51-72; Dava duruşmaları sırasında İsmet Paşa, Faik Bey görüşmeleri için bk. "İsmet İnönü'nün Anıları", *Milliyet Gazetesi*, 23-24 Kasım 1987, s.11.

³⁰ Ali Fuad Cebesoy, *Siyasî Hatıralar, II*, İstanbul 1967, s.215; "Rauf Orbay'ın Hatıraları", *Yakın Tarihimiz, IV*, s.306.

³¹ K. Öztürk, a.g.e., s.647; Günday, a.g.y., s.100.

olmuştur. 1933'te Kâzım Karabekir mebus olduğu zaman bir dostundan öldürüleceğine dair bir mektup aldı ve bu mektup hakkında görüştüğü yakın dostlarından biri de Faik Bey'di³². Faik Bey, Kasım 1940'ta Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. yönetim kurulu üyeliğine, Eylül 1945'te aynı kurulun başkanlığına getirildi. Haziran 1950'de bu vazifesinden ve memuriyetten kesin olarak ayrıldı. Emekli olarak oturmakta olduğu İstanbul'da 6 Mayıs 1967 Cumartesi günü vefat etti. Mustafa kızı Zekiye Hanım'la evli olup, çocuğu yoktu³³.

Ahmed Faik Bey'in Hatıraları

Yukarıda kısaca biyografisini verdiğimiz Ahmed Faik Günday, hareketli siyasi hayatı boyunca birçok olayın içinde bulunmuş veya şahidi olmuştur. Bu itibarla yazdıkları yakın tarihimizin bir çok cephesine ışık tutmaktadır.

1) Yayınlanmış Hatıraları

Faik Bey'in, ilk hatıraları, 3 Eylül 1956-6 Mart 1957 tarihleri arasında Dünya Gazetesi'nde 178 gün müddetle yayınlanan *İzmir Suikastının İçyüzü* adlı tefrikadır. Faik Bey, bu hatıralarını bazı iddialara karşı tarihi vazifesini yapmak mecburiyetiyle yayınlamış olduğunu ifade etmektedir. Bu hatıralarda, Atatürk'e karşı yapılmak istenen suikastın gelişmesi, ortaya çıkarılması ve İstiklal Mahkemesi'nin İzmir'de suikast sanıklarını, Ankara'da İttihad ve Terakki mensuplarını yargılaması ayrıntılarıyla yer almaktadır.

Faik Bey'in hatıraları onun, suikaste engel olmaya çalışması, Ziya Hurşid'in ağabeyi olması, Terakkiperver Fırka mensubu olarak, bu fırka mensuplarının suikast hakkındaki görüş ve düşüncelerini bilmesi, kendisi de suikastla ilgili tutuklanmış olmasına rağmen, Atatürk, İsmet İnönü ve mahkeme heyeti tarafından özel bir ilgi ve muameleye mahzar olması, hatta onun suikastı, önceden hükümete ihbar etmiş olması ihtimali göz önünde bulundurulursa hatıralarının önemi anlaşılabilir.

Faik Bey, umumî mahiyetteki hatıralarının birinci cildini *Hayat ve Hatıralarım* adı altında 1960 yılında (192 s.) kendi hesabına bastırmıştır. Bu kitabın kapağında muhtevayı tesbit eden alt başlık *I. Dünya Harbine ve bilhassa Irak muharebelerine dair şimdiye kadar neşredilmemiş vakayin hakiki şekilleri en hurda tafsilatıyla* şeklinde olup, iç kapakta *Meşrutiyetin ilanı sıralarında Trabzon maiyyet memurluğundan Ordu ve Of Kaymakamlıkları vekaletinden başlayan memuriyet hayatımda en ince teferruatına kadar gördüklerim ve*

³² *Kurmay Albay Dadaylı Halit Bey Akmansü*, II, İstanbul, 1955, s.339-340; Kâzım Karabekir'in hatıraları hakkında bk., Feridun Kandemir, *Siyasî Dargınlıklar*, V, İstanbul 1955.

³³ A. Çankaya, a.g.e., II, s.622; III, s.1192; E. J. Zürcher, a.g.e., s.261'de kaynak göstermeden Faik Bey'in ölüm tarihini 1964 olarak vermektedir.

yaptıklarım şeklinde ise de, eserin arka kapağında, *Bu eser memuriyet hayatının ilk kademelerinden valiliğe ve milletvekilliğine kadar uzanan ve Birinci Dünya Harbini içine alan ve devlet mekanizmasının işlemesine dair çok dikkate şayan hatıralarla doludur* şeklinde takdim edilmektedir.

Hayat ve Hatıralarım adlı eseri, genel olarak değerlendirecek, yazar sadece yaptıklarıyla görüp işittiklerini anlatmış ve bunun dışına pek çıkmamıştır. Yazar, zaman zaman kendi yazışmalarıyla ilgili belge metinlerini vererek hatıralarına ayrıca kıymet kazandırmıştır. Bu eserde hatıra sahibi görev yaptığı şehirlerin tarih ve coğrafyası hakkında da bilgiler vermektedir. Hatıralarda bazen kronolojik sıraya itibar olunmamıştır. Bu özellikleri yanında kitapta Birinci Dünya Savaşı'nda Irak cephesi hakkında Halil (Kut) Paşa³⁴ ve Ali İhsan Paşa (Sabis)³⁵ hatıralarında anlattıklarını teyit eden ve tamamlayan orijinal bilgiler verilmektedir. Bu hatırat çok tanınmamasına rağmen Osmanlı tarihinin son devri için göz ardı edilmemesi gereken bir eserdir. Faik Bey, hatıralarını tarihi görevini yapmak için yazdığını, olayları olduğu gibi anlattığını ve şişirmediklerini, ismi geçen hiç kimseye düşmanlık ve tecavüzünün olmadığını da özellikle vurgulamaktadır.

2) Yayınlanmamış Hatıralar

Aşağıda metnini yayınladığımız hatıralar yukarıda içeriğinden bahsedilen "Hayat ve Hatıralarım" adlı I. Cildin devamı niteliğindedir. Hatıraların içerik ve kronolojisi de birbirini tamamlamaktadır. Nitekim Faik Bey'in "Hayat ve Hatıralarım" adlı kitabına I.cilt demesinden, hatıralarının yayınlanmamış kısımlarını da yayınlamayı düşündüğü anlaşılmaktadır. Faik Bey'in yayınlanmamış hatıraları çok okunaksız kurşun kalemle yazılmış eski harfle yazılmış bir müsvedde halinde olup iki defter olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Seminer Kitaplığı'na 1968 yılında intikal etmiş ve K.305 numara da kayıtlı bulunmaktadır. Faik Bey, yayınlanmamış mevcut defterlerden birine *Lazistan (Rize) Mutasarrıflığımdaki Hatıralarım* birinci defter, diğer deftere ise *Sivas Mutasarrıflığımdaki Hatıralarım* üçüncü defter başlığını koymuştur. *Sivas Mutasarrıflığımdaki Hatıralarım* başlıklı üçüncü defterin içeriği ile başlığı pek uyumlu değildir. Çünkü Ahmet Faik Bey, bu defterde sadece Sivas mutasarrıflığındaki hatıralarını değil 1950 yılına kadar yaptığı görevleri ve yaşadıklarını anlatmaktadır.

Ancak kütüphaneye intikal eden bu iki defter arasında bir diğer defterin bulunması gerekmektedir. Oysa Faik Bey, 15 Nisan 1923'den itibaren üç ay

³⁴ Halil Kut, *İttihat Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş*, haz. Taylan Sorgun, İstanbul 1972, s.153 vd.

³⁵ Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım*, V, Ankara 1951, s.57 vd.

devam eden Sivas mutasarrıflığından önce Canik (Samsun) ve daha sonra Ordu mutasarrıflığında (1920-1923) bulunmuştur. Faik Bey'in, bu görevlerini içeren hatıralarını ikinci defter olarak yazmış olduğu anlaşılmaktadır. Milli Mücadele yıllarında Samsun ve Ordu'da yaşananlar hakkında kıymetli bilgilerin yer aldığı şüphesiz olan bu defterin kütüphaneye intikal etmemiş olması gerçekten üzücüdür.

Faik Bey, TBMM'nin II. Döneminde Halk Fırkasından istifa edip Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularından olması dolayısıyla hatıralarında bu fırkanın olaylara yaklaşımını yansıtmaktadır. Faik Bey bu defterlerde anlattığı olaylara bazen başlık koymuş, çoğu zaman koymamıştır. Hatıralarını büyük bir ihtimalle 1950'li yıllarda birkaç günde yazmış olmalıdır. Bu sebeple olaylar hakkında pek tarih vermemektedir. Hatıralarda kendi görevleriyle ilgili belge suretlerini yer yer görmek mümkündür. Faik Bey, memlekete hizmet edebileceği genç bir yaşta gözden düşürülerek hizmetlerinin engellendiği düşüncesindedir. Hatıralarında küskünlük ve kızgınlığı hissetmemek mümkün değildir. Bundan dolayı anlattıklarını değerlendirirken hem onun mensubu olduğu Terakkiperver Fırka hem de, kardeşi Ziya Hurşid sebebiyle içinde bulunduğu durum göz önünde tutulmalıdır. Sonuç olarak hatıra türü eserler araştırmacının kaynak ve malzeme yokluğu hissettiği cumhuriyet tarihimizin pek çok cephesine ışık tutması itibarıyla önem kazanmaktadır. Bu vasıflarına ilave olarak hatıraların olayların yakın şahidi olmuş, guruplaşmaların içinde kısmen tarafsızlığını korumuş bir devlet ve siyaset adamının tespit ve gözlemlerini toplaması bakımından eserin kıymeti daha da artmaktadır. Bu itibarla üslup ve ifade zaafına, hatta imla yanlışlarına rağmen Ahmed Faik Günday'ın 1923-1950 yıllarını tasvir eden hatıraları yakın tarihimizin önemli bir kaynak eseri olarak gözükmektedir.

